

**“Нутгийн өөрөө удирдах
байгууллагын институцын чадавхыг
бэхжүүлэх нь” дэд төсөл**

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**
Швейцарын хөгжлийн агентлаг

ГАРЫН АВЛАГА

- Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах үлгэрчилсэн журмын төсөл
- Бэлчээр ашиглуулах гэрээний төсөл
- Аймаг, сумын ИТХ-аас баталсан журмын жагсаалт

Төслийн нэгж
2023 он

БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРМЫН ТАЛААР

Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, Швейцарын хөгжлийн агентлагтай хамтран хэрэгжүүлж байгаа “Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын институцийн чадавхыг бэхжүүлэх нь” төсөл 2021 оны 08 дугаар сараас хэрэгжиж эхлээд энэ оны 12 дугаар сард дуусгавар болж байна.

Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын бэлчээрийн менежментийн чадавх тогтвортой байдлаар бэхэжсэн байх, Бэлчээрийн тогтвортой менежментийг удирдах, хяналт тавих сумын ИТХ-ын чадавх бэхэжсэн байх нь төслийн хүлээгдэж байгаа гол үр дүн байсан.

Төслийн баримт бичигт Малын тоо толгойн албан татварын тухай шинэ хуулийн хэрэгжилтэд дэмжлэг үзүүлнэ, сумын иргэдийн Төлөөлөгчийн Хурлын төлөөлөгчдийн бэлчээрийн менежментийн чиглэлээрх чадавхыг бэхжүүлнэ, ИТХ нь иргэд, ХХААХҮЯ, Монголын бэлчээр ашиглагчдын нэгдсэн холбоо, тэдгээрийн орон нутаг дахь салбар нэгжүүдтэй хамтран зөвлөлдөж бэлчээрийн менежменттэй холбоотой дүрэм журам боловсруулах, орон нутгийн бэлчээрийн бодлогын хэрэгжилтэд хяналт тавихад төслийн зүгээс дэмжлэг үзүүлнэ гэж заасан.

Төслийн нэгжээс Монголын бэлчээр ашиглагчдын нэгдсэн холбоотой хамтран ажиллаж “Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах үлгэрчилсэн журам”-ын төсөл болон “Бэлчээр ашиглуулах гэрээ”-ний загвар төслийг боловсруулсныг Та бүхэнд танилцуулж байна.

Боловсруулсан журам, гэрээний зохицуулалтын талаар 21 аймгийг хамруулан бүсчлэн зохион байгуулсан “Бэлчээрийн менежмент ба Малын тоо толгойн албан татварын тухай хуулийн хэрэгжилт” семинар болон зарим аймаг, сумдад тусгайлан танилцуулга хийсэн. Энэ хугацаанд Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Тогтохсүрэн нарын 21 гишүүнээс Газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг өргөн мэдүүлж бэлчээртэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг тусгасан нь төслийн нэг үр дүн юм.

Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах журам баталж, ХЗДХЯ-аар баталгаажуулсан байдалд судалгаа хийж үзэхэд 2023 оны 11 сарын 23-ны өдрийн байдлаар 80 журам улсын бүртгэлд бүртгэлтэй байна. Үүнээс 45 нь буюу 56.2 хувь нь төсөл хэрэгжсэнээс хойш батлуулсан байгаа нь мөн төслийн нэг үр дүн юм. Баталсан журмын жагсаалт, цахим линкийг хавсаргав.

Газрын тухай хуулийн 52 дугаар зүйлд сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал тухайн нутгийн онцлог, бэлчээрийг ашиглаж ирсэн уламжлал, зохистой ашиглах, хамгаалах, нөхөн сэргээх шаардлагыг харгалзан өөрсдийн журам баталж, багийн иргэдийн Нийтийн Хурлын саналыг үндэслэн малчдад болзол, гэрээний дагуу хэсэг бүлгээр ашиглуулах тухай зохицуулалт байдаг бөгөөд Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн тухай хуулийн 20.1.23-т заасны дагуу бэлчээрийн ашиглалт, хамгаалалтын асуудал нь орон нутгийн чиг үүрэгт хамаардаг.

Улсын Их Хурлын гишүүдээс санаачлан өргөн мэдүүлсэн хуулийн төсөлд ч мөн ИТХ нь тухайн орон нутгийн онцлогт тохируулж бэлчээрийн газрыг зохистой ашиглах, хамгаалах журам батлахаар, улирлын бэлчээрийн газрыг бэлчээр ашиглагчдын бүлэгт гэрээгээр ашиглуулах тухай зохицуулалтыг оруулсан бөгөөд Төслийн зүгээс хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийг зарим аймагт хамтран хийсэн болно.

Ийнхүү, Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь бэлчээр ашиглалтын журам баталж, гэрээгээр ашиглуулах замаар бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах замаар бэлчээрийн талхагдал, доройтлоос сэргийлэх тул иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын төлөөлөгч Та бүхэн үлгэрчилсэн загвар, төсөл болон бусад аймаг, сумдын баталсан журамтай танилцаж, орон нутгийн онцлогт тохируулан өөрсдийн журам, гэрээний загварыг боловсруулан батлуулахад энэхүү гарын авлага туслах юм.

Үлгэрчилсэн журам, гэрээний загвар төслийг боловсруулсан Монголын бэлчээр ашиглагчдын нэгдсэн холбооны Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүн Н.Ганхуяг Танд талархал илэрхийлж, ажлын амжилт хүсэн ерөөе. Бэлчээр нутагтаа тэгш оролцоотой, тэнүүн сайхан амьдарцгаая.

Төслийн нэгж

..... АЙМГИЙН
.....СУМЫН ИРГЭДИЙН
ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ
ТОГТООЛ

20.... оны ... дугаар
сарын ... -ны өдөр

Дугаар

.....

Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах
журам батлах тухай

Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 20.1.23, 35.1.13, 35.1.14, 48.1, 59.1.13, Газрын тухай хуулийн 52.1, 52.6, Захиргааны ерөнхий хуулийн 64.1, 66.1.1-д заасныг тус тус үндэслэн сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ээлжит ... дугаар хуралдаанаас ТОГТООХ нь:

1.Сумын хэмжээнд хэрэгжүүлэх “Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах журам”-ыг хавсралтаар баталсугай.

2.Журмын хэрэгжилтийг ханган, үр дүнг жил бүр тайлагнаж ажиллахыг сумын Засаг дарга-д даалгасугай.

3.Тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын хороонд үүрэг болгосугай.

ГАРЫН ҮСЭГ

БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ

НЭГ. Нийтлэг үндэслэл

1.1. Энэхүү журмын зорилго нь сумын бэлчээр ашиглалтыг нөөц, даацад нь тохируулах замаар бэлчээрийн ургамлын байгалийн жамаараа сэргэн ургах боломжийг бүрдүүлэх, бэлчээр ашиглалтыг экологийн чадавх болон ашиглагчдад суурилсан аргачлалаар төлөвлөх, уг төлөвлөгөөний дагуу улирлын болон богино хугацааны хуваарьтайгаар ашиглаж, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд оршино.

1.2. Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах журам, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхтэй холбогдох арга хэмжээнд шаардагдах санхүүжилтийн эх үүсвэрийг сумын төсөв, төлөвлөгөөнд жил бүр тусгаж Төсвийн тухай хуулийн 60.2.8-д заасны дагуу санхүүжүүлнэ.

1.3. Газрын тухай хуулийн 50.1.1-т заасны дагуу бэлчээрийн төлөв байдал, чанарыг хадгалах, байгалийн аясаар болон хүний үйл ажиллагааны улмаас хөрсний үржил шим буурах, бэлчээрийн ургамлын бүрхэвч талхлагдах, хөрс элэгдэх, эвдрэх, хуурайших, намагжих, давсжих, бохирдох, хордохоос сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын тодорхой хувийг бэлчээр ашиглагч хариуцна.

ХОЁР. Бэлчээр ашиглалтыг төлөвлөх

2.1. Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө нь сумын газар зохион байгуулалтын тухайн жилийн төлөвлөгөөний бүрэлдэхүүн хэсэг байна.

2.2. Бэлчээр ашиглалтыг төлөвлөлт, хэрэгжүүлэлт, үр дүнг хянах үнэлэх гэсэн үндсэн 3 түвшинд зохион байгуулна. Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөөнд бэлчээрийг улирлаар ашиглах, зун-намрын бэлчээрийг сар, улирал, богино хугацаагаар сэлгэх, ашиглах, өнжөөх хуваарь, отор нүүдэл хийх, бэлчээрийн усан хангамжийг сайжруулах, хадлангийн талбайг сайжруулах, бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, бэлчээрийн хортон мэрэгчидтэй тэмцэх, доройтсон бэлчээрийг сэргээн сайжруулах зэрэг бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хугацаа, хариуцах талууд, шаардлагатай төсвийг эх үүсвэрийн хамт тусгана:

2.3. Бэлчээр ашиглалтыг төлөвлөхдөө дараах зарчмыг баримтална:

2.3.1. Бэлчээрийн экологийн чадавх, сүүлийн 3-аас доошгүй жилийн дунджаар тооцсон даац багтаамжид суурилах;

2.3.2. Бэлчээр ашиглагчдын тэгш оролцоог хангах.

2.4. Тухайн жилийн бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө (цаашид “бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө” гэх) нь дараах шаардлагыг хангасан байна:

2.4.1. Бэлчээр ашиглалтын нөлөөг хянах фотомониторингийн үр дүн болон бэлчээрийн төлөв байдал, чанарын хянан баталгаа, нутаг дэвсгэрийн хөгжлийн төлөвлөгөө дээр үндэслэсэн байх;

2.4.2. Бэлчээрийн тухайн жилийн нөөц, даацад тохируулан бэлчээр сэлгэх, өнжөөх хуваарьтай ашиглах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх бэлчээр нутаг, үргэлжлэх хугацааг тодорхойлж зурагласан байх;

2.4.3. Бэлчээрийг ашиглалтаас чөлөөлж хамгаалах арга хэмжээг бэлчээрийн ургамлын өсөлт хөгжлийн үе шат болон байгалийн жамаар сэргэн ургах чадавхтай уялдуулсан байх,

2.4.4. Бэлчээрийн ургац сайтай хэсгээс хадлан бэлтгэх, мониторингийн байнгын цэг байгуулснаар мониторингийн дүн мэдээнд үндэслэж хадлангийн талбайг тордож сайжруулах, хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;

2.4.5. Бэлчээр дэх уст цэг, хужир мараа бүхий газрыг тодорхой хуваарь, нөхцөл болзлын дагуу нийтээр ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлсэн байх.

2.5. Сумын Засаг даргын Тамгын газрын Хөдөө аж ахуйн тасаг, газрын даамал, цаг уурын ажилтан нар хамтран тухайн жилийн бэлчээрийн даацад үндэслэн баг тус бүрийн болон бэлчээр ашиглагч малчид,

малчдын бүлэг, хэсгийн бэлчээр нутагт өвөлжих, хаваржих малын тоог тооцож жил бүрийн 9 дүгээр сарын 15-ны өдрийн дотор багийн Засаг даргад хүргүүлнэ.

2.6.Багийн Засаг дарга нар тус багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаар энэ журмын 2.3.6-д заасан малын тоо, бэлчээр ашиглагч малчдын бүлэг, хэсгийн саналд тулгуурлан дараа жилийн бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөөг жил бүрийн 10 дугаар сарын 15-ны өдрийн дотор хэлэлцүүлж сумын Засаг даргад хүргүүлнэ.

2.7.Газрын тухай хуулийн 52.1-д заасны дагуу сумын Засаг даргын Тамгын газрын Хөдөө аж ахуйн тасаг, газрын даамал нь баг бүрийн иргэдийн Нийтийн Хурлаар дэмжигдсэн бэлчээр ашиглалт, хамгаалалтын төлөвлөгөөний саналыг нэгтгэж сумын газар зохион байгуулалтын тухайн жилийн төлөвлөгөө (цаашид СГЗБТЖТ гэх)-нд тусган жил бүрийн 12 дугаар сард багтаан сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар батлуулна.

2.8.Сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар батлагдсан СГЗБТЖТ-г тухайн ондоо багтааж аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газар, Хүнс, хөдөө аж ахуйн газарт тус тус хүргүүлж, Засаг даргын Тамгын газрын веб сайтад байршуулна.

2.9.Тухайн сумын нутаг дэвсгэрт газар эзэмшигч, ашиглагч нь бэлчээр ашиглалтын жилийн төлөвлөгөө, хуваарийг боловсруулах, түүнийг хэрэгжүүлэхэд баг, сумын Засаг даргатай хамтран ажиллана.

2.10.Сумын болон сум дундын отрын нөөц бэлчээрийн тухайн жилийн даац, багтаамжид үндэслэн оруулах малчин өрх болон малын тоог сумын Засаг даргын дэргэдэх бэлчээр, мал аж ахуйн асуудал хариуцсан “Хөдөө аж ахуйн хороо” (хороо) тооцож, бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөөнд тусгана.

ГУРАВ. Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангах

3.1.Бэлчээр ашиглалтыг тухайн сум, багийн бэлчээрийн экологийн чадавх, бэлчээрийн төлөв байдлын өөрчлөлт болон мониторингийн тухайн жилийн дүн мэдээлэлд үндэслэн улирлаар, сараар, тодорхой хоног хугацаагаар төлөвлөж хэрэгжүүлнэ.

3.2.Өвөлжөө, хаваржааны бэлчээрийг сумын Засаг даргатай байгуулсан бэлчээр ашиглалтын гэрээнд тусгагдсан талуудын хүлээх үүргийн дагуу ашиглах ерөнхий зохицуулалтыг баримтална.

3.3.Зуслан-намаржааны бэлчээрийг СГЗБТЖТ-ний дагуу өрх, хот айл, бүлэг, хэсгээр зүй зохистой ашиглах бөгөөд зөвшөөрөлгүйгээр мал оруулахыг хориглоно.

3.4.Бэлчээр ашиглагчдад гэрээгээр ашиглуулж байгаа болон уламжлалт зохицуулалтаар ашиглаж байгаа бэлчээрээр мал дайран өнгөрөх, тууварлах, түр буудаллах хугацааг тухайн сумын онцлогт тохируулан 2-5 хоногоос илүүгүйгээр тогтооно.

3.5.Өвөлжөө, хаваржааны бэлчээрийг 5 дугаар сарын 15-ны дотор ашиглалтаас бүрэн чөлөөлнө.

3.6. Бэлчээрийн газрыг урт богино хугацаагаар чөлөөлөх, малын тоо, сүргийн бүтцийг бэлчээрийн нөөц, зах зээлийн эрэлтэд нийцүүлэх зорилгын хүрээнд гаднаас мал оруулах, оторлуулах талаар баримталж буй бодлого, арга хэмжээний талаар хөрш зэргэлдээ сумдад албан ёсоор мэдэгдэж хамтран ажиллана.

3.7.Улирлаар ашиглах бэлчээрээс нүүх, буух хугацааг тухайн бүс нутгийн онцлог ба цаг агаарын тухайн жилийн нөхцөлөөс хамааруулан сум тус бүр өөрчилж болох бөгөөд энэ өөрчлөлт нь зөвхөн тухайн улирал, жилд мөрдөгдөнө.

3.8.Тариалангийн бүс нутгийн бэлчээрийг зөвхөн тухайн оны 10 дугаар сарын 15-аас дараа оны 5 дугаар сарын 15 хүртэлх хугацаанд ашиглана.

3.9.Зуслан-намаржааны бэлчээрийг тариалангийн талбайн захаас 500 метрээс доошгүй зайд байрлахаар зохион байгуулалт хийж, бэлчээр ашиглалтыг зохицуулна.

3.10.Шилжин ирэхээр хүсэлтээ гаргасан мал бүхий малчин өрхийг “Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт шилжин суурьших хөдөлгөөнийг бүртгэх, мэдээлэх журам”-ын 2.1-т заасны дагуу тухайн багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаар оруулж, шилжиж ирсэн тохиолдолд багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаас өвөлжөө, хаваржааны нутгийг зааж өгөх ба жилийн дөрвөн улиралд нутаглаж сум, багаас баталсан журмыг дагаж мөрдөх үүрэг хүлээнэ.

3.11. Сумын отрын нөөц бэлчээрт орох, гарах буюу дамжин өнгөрөх маршрутыг сумын Засаг даргын захирамжаар тогтооно.

3.12.Отрын нөөц бэлчээрт орох малд тухайн сумын Мал эмнэлгийн тасаг малын эрүүл мэндийн тодорхойлолт гаргах, мал эмнэлгийн үйлчилгээнд хамруулах арга хэмжээг зохион байгуулна.

3.13.Зун-намрын бог мал оторлолтыг 7 дугаар сарын 20-оос хожимдуулалгүй эхлүүлэх, адууг өвлийн оторт 12 дугаар сарын дундаас оройтуулалгүй гаргах, бог мал төллөсний дараа отроос буух ажлыг зохион байгуулна.

3.14.Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутаг болон хилийн зурвас газрын бэлчээрийг ашиглахдаа холбогдох хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөнө.

3.15.Аливаа бэлчээрийн ашиглалтын горим ачааллыг тухайн экосистемийн хэвийн үйл ажиллагаа, экосистем дэх байгалийн баялаг, зэрлэг ан амьтад, тэдгээрийн амьдрах орчин нөхцөлийг цогцоор нь хангах түвшинд тохируулна.

3.16.Бэлчээрийн доройтлыг бууруулах, доройтсон бэлчээрийг сэргээн сайжруулахын тулд орон нутгийн зам болон малын хөлөөс чөлөөлсөн бэлчээрийг тэмдэгжүүлэх, шинэ зам гаргахгүй байх, чөлөөлсөн бэлчээрт мал оруулахгүй байх анхааруулга тэмдгийг тавих ажлыг сум, багийн Засаг дарга нар хариуцан хэрэгжүүлнэ.

3.17. Шинээр өрх тусгаарласан малчин өрхөд өвөлжөө, хаваржаа барих асуудлыг тухайн багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаар хэлэлцэж, гаргасан саналыг СГЗБТЖТ-д тусган батлуулсны үндсэн дээр сумын Засаг дарга зохицуулж шийдвэрлэнэ.

3.18.Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангах, бэлчээрийн менежментийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх ажлын зардлыг сумын төсөв, орон нутгийн хөгжлийн сангийн (ОНХС) Малын тоо толгойн албан татвараас санхүүжүүлнэ.

ДӨРӨВ. Бэлчээрийн төлөв байдал, ашиглалтын нөлөөг хянах

4.1.Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө, төлөвлөгөөний хэрэгжилт болон бэлчээр ашиглалтын нөлөөг фотомониторингийн үр дүнгээр үнэлнэ.

4.2.Бэлчээрийн төлөв байдал, бэлчээр ашиглалтын нөлөөг үнэлж, ургац тогтоохдоо бэлчээр ашиглагчид болон улирлын бэлчээрийг төлөөлөхүйц мониторингийн цэгүүдийг хамруулж үндэсний түвшний нэгдсэн арга аргачлалыг баримтална.

4.3.Бэлчээрийн Фотомониторингийн цэгийг сонгохдоо бэлчээр ашиглагч малчдын бүлэг, хэсгүүд, түүний дотор улирлын бэлчээрийн ашиглалтын горим ачаалал, сэргэн ургалтыг төлөөлөх чадварыг нь харгалзах бөгөөд энэ ажилд малчид, малчдын бүлэг, хэсгийн төлөөллийг оролцуулна.

4.4.Фотомониторингийн цэгийн байршлыг сумын Засаг даргын захирамжаар баталгаажуулж, сумын бэлчээр ашиглалтын зурагт нэг бүрчлэн тэмдэглэнэ.

4.5.Фотомониторингийн анхдагч мэдээлэл болох зурган мэдээлэлд боловсруулалт хийж, бэлчээрийн ургамлыг аж ахуйн бүлгээр ангилан эзлэх хувь хэмжээн дээр тулгуурлан тухайн бэлчээрийн төлөв байдлыг тодорхойлохын зэрэгцээ “Монгол орны бэлчээрийн төлөв байдлын өөрчлөлтийн загвар” каталогийг ашиглан сэргэх чадавхыг тодорхойлно.

4.6. Фотомониторингийн хүрээнд Газрын даамал, ХААТ-ийн мэргэжилтэн, цаг уурын ажилтан нар хамтран бэлчээрийн даац, ачааллыг ХХААХҮ-ийн сайд, БОАЖ-ын сайд болон Үндэсний статистикийн хорооны даргын 2019 оны 8 сарын 5-ны өдрийн тушаалаар батлагдсан “Малын бэлчээрийн даац тооцох нэгдсэн аргачлалаар тооцно.

4.7. Малын тоог даацад тохируулах сүргийн эргэлтийн үрт богино хугацааны төлөвлөлтийг бэлчээрийн сүүлийн 3 жилийн даац багтаамжийн дунджаар тооцно.

4.8. Фотомониторингийн байнгын цэгүүдээс гадна тодорхой зорилгоор цэг шинээр нэмж байгуулах, мөн хасах боломжтой.

ТАВ. Бэлчээр ашиглагчдын эрх, үүрэг

5.1.Малчин, мал бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага, эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэгч нь бэлчээр ашиглалтын талаар дараах нийтлэг эрх, үүрэгтэй:

5.1.1.Бэлчээрийн даацад тохирсон тооны малыг өсгөн үржүүлэх, нэг малаас авах ашиг шимийг нэмэгдүүлэх,

5.1.2. малын тоо толгойг даацад тохируулах сүргийн эргэлтийн урт богино хугацааны төлөвлөлттэй уялдуулан, даацаас хэтэрсэн малыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулдаг байх,

5.1.3.Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэх ажилд оролцож, бэлчээрийг өнжөөх, чөлөөлөх, сэлгэх, отор нүүдэл хийх, гарсан шийдвэрийг дагаж мөрдөх,

5.1.4.Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө, хуваарьт тусгагдсан, тэмдэг тэмдэглэгээ бүхий бэлчээрт дур мэдэн нутаглахгүй байх, зөвшөөрөлгүйгээр өвөлжөө, хаваржааг шинээр барихгүй байх,

5.1.5.Бэлчээр, байгаль орчин, усны эх үүсвэрийг хог хаягдал, хортой зүйлс, малын шавхай бууц, сэг зэмээр бохирдуулахгүй байх, тухай бүр цэвэрлэдэг байх,

5.1.6.эрчимжсэн суурин мал аж ахуй эрхлэх болон тэжээвэр амьтныг өсгөн үржүүлэх, нөхөн сэргээх, мод тарихаас бусад зорилгоор бэлчээрийг хашиж хамгаалахгүй байх.

5.2. Бэлчээр ашиглагч малчдын бүлэг, хэсгийн зохион байгуулалтад орсон малчид нь Газрын тухай хуулийн 52.2-ыг үндэслэн сумын Засаг даргатай бэлчээр ашиглалтын гэрээ байгуулна.

5.3.Эрчимжсэн суурин мал аж ахуй эрхлэх зорилгоор хашсан бэлчээрийг Газрын тухай хуулийн 52.5 -т заасны дагуу тодорхой болзол, гэрээний дагуу ашиглуулж болно.

5.4.Энэ журмын 5.2, 5.3-д зааснаас бусад малчин, мал бүхий иргэд, аж ахуйн нэгжтэй бэлчээр ашиглалтын гэрээ байгуулахгүй.

5.5.Өвөлжөө-хаваржаа, зуслан-намаржааны бэлчээр, хашаа хороо, худаг уст цэгт мал оруулах, бусдад дамжуулан ашиглуулах, түрээслүүлэх, шилжүүлэх тохиолдолд сумын Засаг даргаас зөвшөөрөл авна.

5.6. Бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан үйл ажиллагааны зардлыг санхүүжүүлэх зорилгоор ОНХС-д төслийн санал хүргүүлэх, дэмжигдсэн төслийг хэрэгжүүлэх,

5.7. Бэлчээрийн менежментийн чиглэлээр улсын төсөв, ОНХС болон бусад санхүүжилтээр хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагааны явц, хэрэгжилтэд хяналт тавиж, хамтран ажиллана.

5.8. Хөдөө аж ахуйн хорооны бүрэлдэхүүнд сумын Бэлчээр ашиглагчдын холбооны төлөөллийг оролцуулна.

ЗУРГАА. Бэлчээр ашиглалтын талаар сум, багийн нутгийн өөрөө удирдах болон нутгийн захиргааны байгууллага, тухайн шатны Засаг даргын хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

6.1.Сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

6.1.1.Сумын газар зохион байгуулалтын тухайн жилийн төлөвлөгөөнд бэлчээр ашиглалт, хамгаалалтын асуудлыг шаардлагатай төсвийн хамт тусгаж батлах, биелэлтийг хэлэлцэж чиглэл өгөх,

6.1.2.Энэхүү Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах журмын төслийг хэлэлцэж батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих,

6.1.3.Байгаль орчин, нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдлыг харгалзан нутаг дэвсгэртээ бэлчээрийн болон суурин мал аж ахуй, зөгийн аж ахуй зэрэг бэлчээр ашиглагч бусад аж ахуйг хөгжүүлэхдээ бэлчээрийн экологийн чадавх, тохиромжтой болон хэрэгцээт байдлыг үндэслэн бүсчлэн тогтоох.

6.2.Багийн иргэдийн Нийтийн Хурал дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

6.2.1.Жил бүрийн 10 дугаар сарын 15-ны дотор хуралдаж өмнөх жилийн бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө, гэрээний хэрэгжилтийг хэлэлцэх,

6.2.2.Тухайн жилд хийж гүйцэтгэх бэлчээрийн менежментийн арга хэмжээний санал, шаардагдах зардлыг хэлэлцэж, сумын Засаг даргад уламжлах,

6.2.3.Бэлчээрийн даацад малын тоо, нягтралыг тохируулах боломжит хувилбарыг тодорхойлох болон бэлчээр ашиглалтын төлөвлөлтөд малчид, малчдын бүлэг, хэсгийн төлөөллийг оролцуулах,

6.2.4.Бэлчээрийн менежментийн зардлын бүрдүүлэлт, зарцуулалтын байдалд хяналт тавих.

6.3. Сумын Засаг дарга дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

6.3.1.Газрын тухай хуулийн 52.2-т заасны дагуу тухайн жилийн бэлчээрийн гарц, иргэдийн саналыг харгалзан өвөлжөө, хаваржааны бэлчээрийг малаас чөлөөлөх, мал оруулах хугацааг тогтоох,

6.3.2.Сумын бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг зохион байгуулах, тайлагнах,

6.3.3.Багийн Засаг дарга, мэргэжилтнүүдийн ажлыг үнэлэхдээ тухайн жилийн бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө болон Бэлчээр ашиглалтыг хариуцлагажуулах журмын хэрэгжилтийг нэг үзүүлэлт болгох,

6.3.4.Энэ журмын хэрэгжилт, бэлчээр ашиглах гэрээний хүрээнд үлгэр жишээ ажиллаж буй баг, малчдын бүлэг, хэсэг, малчин, мал бүхий өрхөд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, шагнал урамшуулалд тодорхойлох,

6.3.5.Гол горхи, булаг шандын эх ундаргыг хамгаалах, эрчимжсэн суурин мал аж ахуй эрхлэх болон тэжээвэр амьтныг өсгөн үржүүлэх, доройтсон бэлчээрийг сайжруулахаас бусад тохиолдолд бэлчээр хашихыг хориглох,

6.3.6.Малчдад уламжлалт бэлчээр ашиглалт, доройтсон бэлчээрийг нөхөн сэргээх, сайжруулах талаар сургалт зохион байгуулах, бэлчээрийг зохистой ашиглах дадлыг бий болгох ажлыг зохион байгуулах,

6.3.7.Цаг хүндэрсэн тохиолдолд сумын бэлчээрт өөр аймаг, сумын нутгаас отроор өвөлжих, хаваржих малыг оруулахдаа энэ журам болон багийн иргэдийн Нийтийн Хурлын шийдвэрийг танилцуулж зөвшилцсөний үндсэн дээр тухайн малчин өрхтэй гэрээ байгуулж, бэлчээр нутгийг зааж өгч нэвтрүүлэх,

6.3.8. Хөдөө аж ахуйн хороог байгуулах, хорооны үйл ажиллагааны зардлыг шийдвэрлэх, нэгдсэн удирдлагаар хангах,

6.3.9. Хороо нь ОНХС-ийн Малын тоо толгойн албан татварын хөрөнгөөр санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны саналыг эрэмбэлэх, санхүүжүүлэх талаар санал дүгнэлт боловсруулах, танилцуулж шийдвэрлүүлэх,

6.3.10.Сумын нутаг дэвсгэрт дэх төв, суурин газарт мал оруулах, гаргах асуудлыг шийдвэрлэх.

6.4.Багийн Засаг дарга дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

6.4.1.Багийн тухайн жилийн бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө, хуваарийг багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаар хэлэлцүүлэх, санал авах, төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг зохион байгуулах, тайлагнах,

6.4.2.Энэ журамд заасан үйл ажиллагааг зохион байгуулах,

6.4.3.Тухайн жилд хэрэгжүүлэх бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө, шаардагдах зардлын төсөлд малчин өрх, малчдын бүлэг, хэсгийн саналыг авч тусгах, сумын Засаг даргад уламжлан шийдвэрлүүлэх, шийдвэрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулж тайлагнах,

6.4.4.Багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаас гарсан санал, шийдвэр, бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө, бэлчээр ашиглах хуваарийг малчин өрхүүдэд танилцуулах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах,

6.4.5.Бусдын эзэмшил, ашиглалтад олгоогүй хадлангийн талбай болон бэлчээр, уст цэгийн хамгаалалт, ашиглалтын ажлыг зохион байгуулах.

ДОЛОО. Маргаан шийдвэрлэх, хохирол нөхөн төлүүлэх

7.1.Бэлчээр ашиглах асуудлаар гарсан аливаа маргааныг маргалдагч талууд болон багийн Засаг дарга, бэлчээр ашиглагч малчдын бүлэг, хэсгийн ахлагч нарын төлөөллийг байлцуулан зөвшилцөж, журмын хүрээнд эвлэрлийн замаар шийдвэрлэхийг эрмэлзэнэ.

7.2.Маргалдагч талууд эс тохиролцсон тохиолдолд сумын Засаг дарга хуулиар олгогдсон эрх, үүргийн дагуу маргааныг шийдвэрлэнэ.

7.3. Тавиул малын албан татварыг өмчлөгч талын харьяа сум, дүүргийн татварын албанаас нэхэмжилж тухайн тавиул мал байгаа өөрийн сум, дүүргийн ОНХС-д төвлөрүүлэх ажлыг зохион байгуулна.

7.4.Бэлчээрт учирсан хохирлын экологи, эдийн засгийн үнэлгээг мэргэжлийн байгууллагаар тогтоолгож, бүрүүтай этгээдээр нөхөн төлүүлэх асуудлыг холбогдох хууль, журмын хүрээнд шийдвэрлүүлнэ.

7.5.Энэхүү журмыг зөрчсөн тохиолдолд Зөрчлийн тухай болон бусад хуулийн холбогдох зүйл, заалтыг үндэслэн хариуцлага хүлээлгэнэ.

БАТЛАВ: сумын Засаг дарга

/...../

БЭЛЧЭЭР АШИГЛУУЛАХ ГЭРЭЭ

... он ... сар ... өдөр

Дугаар ...

Энэ гэрээг..... аймгийн сумын Засаг даргын оны дугаар сарын-ны өдрийн дугаар захирамж, Газрын тухай хуулийн 52 дугаар зүйлийн 52.2 дахь заалт болон Иргэний хуулийн холбогдох заалт, бусад хууль тогтоомжийг үндэслэн нэг талаас өмчлөгчийг төлөөлөн сумын газрын даамал овогтой (цаашид “бэлчээр ашиглуулагч” гэх), нөгөө талаас бэлчээрийг хамтран ашиглагчийг төлөөлөн “.....” малчдын бүлэг, хэсгийн ахлагч овогтой (цаашид “бэлчээр ашиглагч” гэх) нар бэлчээрийг зохистой ашиглах, хамгаалах, нөхөн сэргээх талаар харилцан тохиролцож энэхүү гэрээг байгуулав.

НЭГ. Гэрээний зорилго

1.1. Талууд хоорондын бэлчээр ашиглах, хамгаалах, нөхөн сэргээх болон бэлчээртэй холбогдох харилцааг зохицуулахад оршино.

ХОЁР. Өмчлөл

- 2.1. Монгол Улсын Үндсэн хуульд зааснаар бэлчээр нь төрийн өмч байна.
- 2.2. Бэлчээр ашиглуулагч нь өмчлөх эрхээ хэрэгжүүлэхдээ энэхүү гэрээнд заасан хэмжээ, байршил бүхий бэлчээрийг бэлчээр ашиглагчид ашиглах боломжоор хангана.
- 2.3. Энэхүү гэрээнд заасан бэлчээрийн газар нь бүсдын эзэмшил, ашиглалтад олгосон бэлчээр, газартай давхцаагүй болохыг бэлчээр ашиглуулагч батлана.
- 2.4. Энэхүү гэрээг байгуулахаас өмнө бэлчээр ашиглагчийн ахлагч нь нийт бэлчээр ашиглагчийн гишүүдийн хурлаар гэрээний нөхцөлийг танилцуулж хэлэлцэн, гишүүдийн гаргасан саналд үндэслэсэн болно.

ГУРАВ. Бэлчээрийн зориулалт, хэмжээ, байршил, бэлчээрийн даац

- 3.1 Бэлчээрийг мал бэлчээх зориулалтаар зөвхөн гэрээнд заасан нөхцөлийн дагуу ашиглуулна.
- 3.2 Бэлчээр ашиглагчдын өрхийн мэдээлэл (Хавсралт №01), бэлчээрийн хэмжээ, төлөв байдал, даац чадавхын зураглал (Хавсралт №02), бэлчээрийн газрын төлөв байдлын шилжилтийн загвар (Хавсралт№03) болон гэрээний биелэлтийг үнэлэх суурь мэдээллүүд (Хавсралт №04), сүргийн эргэлтийн төлөвлөгөө (Хавсралт-05) зэрэг нь энэхүү гэрээний салшгүй хэсэг болно.
- 3.3 “.....” малчдын бүлэг, хэсгийн гэрээгээр ашиглах бэлчээрийн талбай нь га байна. Тухайн бэлчээрийн зургийг энэхүү гэрээнд хавсаргав. (Хавсралт №02)
- 3.4 Бэлчээрийн талбайн хиллэх газар, зааг /эргэлтийн цэгийн солбицол/
- 3.5 ХХААХҮ-ийн сайд, БОАЖ-ын сайд болон Үндэсний статистикийн хорооны даргын 2019 оны 8 сарын 5-ны өдрийн тушаалаар батлагдсан “Малын бэлчээрийн даац тооцох нэгдсэн аргачлалын дагуу тогтоосноор гэрээт бэлчээрийн зуны дээд ургац олон жилийн дунджаар кг/га байна.
- 3.6 Энэхүү гэрээний 3.3-д заасан бэлчээрийн даац нь цаг агаарын хэвийн нөхцөлд хонин толгойд шилжүүлснээр:
 - А. Өвлийн бэлчээр нь(хонин толгой)
 - Б. Хаврын бэлчээр нь (хонин толгой)
 - В. Өвөл, хаврын бэлчээр нь (хонин толгой) болно.

ДӨРӨВ. Бэлчээрийг ашиглуулах хугацаа

- 4.1. Бэлчээрийг 20... оны сарын өдрөөс эхлэн 15 жилийн хугацаатай ашиглуулна.

4.2. Энэ гэрээнд заасан хугацаанд тухайн ашиглалтад олгосон бэлчээрийн хэвийн төлөв байдлыг алдагдуулахгүйгээр зохистой ашигласан тохиолдолд талууд харилцан тохиролцож гэрээний хугацааг сунгана.

ТАВ. Бэлчээр ашиглагчийн эрх, үүрэг

5.1 Бэлчээр ашиглагч нь дараах эрхтэй:

- 5.1.1. Бэлчээрийг гэрээнд заасан зориулалтаар ашиглаж үр шимийг хүртэх,
- 5.1.2. Бэлчээр зохион байгуулалтын төлөвлөгөө боловсруулах,
- 5.1.3. Бусад байгууллагатай хамтран ажиллаж бэлчээрийн зохистой үйл ажиллагааны чиглэлээр аливаа хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэх, үр ашигтай хамтран ашиглах,
- 5.1.4. Гэрээний хугацааг сунгах хүсэлт гаргах,
- 5.1.5. Ашиглалтад байгаа бэлчээрт нэвтрэх, дайран өнгөрөхийг хориглосон дохио тэмдэг тавих,
- 5.1.6. Бэлчээрт учруулсан хохирлыг буруутай этгээдээр төлүүлэхийг шаардах,
- 5.1.7. Гэрээнд заасан бэлчээрийг бусад этгээд дүр мэдэн ашигласан бол энэ үйл ажиллагааг зогсоох шаардлага тавих,
- 5.1.8. Бэлчээр зохион байгуулалтын талаар багийн иргэдийн Нийтийн Хурлаар шийдвэрлүүлэхээр өргөдөл, санал, хүсэлт гаргах,
- 5.1.9.
- 5.1.10. гэх мэт.

5.2 Бэлчээр ашиглагч нь дараах үүрэгтэй:

- 5.2.1 Гэрээ болон сумын бэлчээр ашиглалтын журам, бэлчээр зохион байгуулалтын жил бүрийн төлөвлөгөөг дагаж мөрдөх,
- 5.2.2 ХХААХҮ-ийн сайдын 2020 оны 01 сарын 15-ны өдрийн А-15 тушаалаар батлагдсан “Таван төрлийн малын үржлийн ажлын стратеги төлөвлөгөө”-ний дагуу тухайн бүсэд зөвшөөрөгдсөн үүлдрийн малыг өсгөн үржүүлэх, ашиглаж буй бэлчээрийн даацад малын тоог тохируулах, сүргийн зохистой бүтцийг мөрдөх,
- 5.2.3 Малчдын бүлэг, хэсгийн гишүүдийн буруутай үйл ажиллагаанаас бэлчээрт учруулсан хохирлыг өөрийн зардлаар нөхөн сэргээх арга хэмжээ авах,
- 5.2.4 Бусдын ашиглалтад олгосон бэлчээрт отор нүүдэл хийх, мал тууварлах, дамжин өнгөрөхдөө бусдын хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэх ба отор нүүдэл болон тууврын малыг саадгүй дамжин өнгөрөх нөхцөл боломжоор хангах,
- 5.2.5 Бэлчээрт байгаа худаг, уст цэгийн бүрэн бүтэн байдлыг хариуцаж усны эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх, хамгаалах арга хэмжээ авах,
- 5.2.6 Бэлчээрийг сайжруулах, нөхөн сэргээх, байгальд орчинд халгүй аргаар хортон мэрэгчдтэй тэмцэх арга хэмжээ авах,
- 5.2.7 Бэлчээрт байвал зохих малын тоо (хонин толгойд шилжүүлснээр)-г энэхүү гэрээний 3.6-д заасан даацад тохируулах, төлөв байдлыг суурь түвшин (хавсралт№04) –ээс нь доройтуулахгүйгээр ашиглах;
- 5.2.8 Мал сүргээ эрүүлжүүлэх, малын элдэв төрлийн өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх,
- 5.2.9 Энэхүү гэрээ болон холбогдох хуульд заасан бусад үүргийг биелүүлэх.
- 5.2.10 Гишүүнчлэл солигдсон, шинээр нэмэгдсэн нөхцөлд өмчлөгчид мэдэгдэж газрын мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэлийг нэмж хасуулах,
- 5.2.11
- 5.2.12 гэх мэт.

ЗУРГАА. Бэлчээр ашиглуулагчийн эрх, үүрэг

6.1 Бэлчээр ашиглуулагч нь дараах эрхтэй:

- 6.1.1. Гэрээгээр олгогдсон бэлчээрийн газрыг мал аж ахуй эрхлэх зориулалтаар ашиглахыг шаардах.
- 6.1.2. Бэлчээрийн газарт ХХААХҮ-ийн сайдын 2020 оны 01 сарын 15-ны өдрийн А-15 тушаалаар батлагдсан “Таван төрлийн малын үржлийн ажлын стратеги төлөвлөгөөний дагуу тухайн бүсэд зөвшөөрөгдсөн үүлдрийн малыг өсгөн үржүүлэх, ашиглаж буй бэлчээрийн даацад малын тоог тохируулах, сүргийн зохистой бүтцийг мөрдөж буй эсэхэд хяналт тавих, мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах,
- 6.1.3. Бэлчээр ашиглалтын байдалд тогтмол хяналт тавьж, цаг үеийн байдал хүндэрсэн үед отор нүүдэл зохион байгуулах.

- 6.1.4. Буруутай этгээдээр бэлчээрт учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх арга хэмжээ авах, зөрчлийг арилгах талаар шийдвэр гаргах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах.
- 6.1.5. Зохих зөвшөөрөлгүй орж ирсэн гадны малчдыг нүүлгэж бэлчээр чөлөөлөх, хуульд заасан бусад арга хэмжээ авах.
- 6.1.6. Бэлчээрийн төлөв байдлыг доройтуулсан нь холбогдох мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлтээр нотлогдсон тохиолдолд хохирлыг арилгуулах арга хэмжээ авах.
- 6.1.7. Холбогдох хууль тогтоомж, энэхүү гэрээг зөрчсөн этгээдэд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх.
- 6.1.8.
- 6.1.9. гэх мэт.

6.2 Бэлчээр ашиглуулагч нь дараах үүрэгтэй:

- 6.2.1 Ашиглалтад олгосон бэлчээрийг энэхүү гэрээний 2 дугаар хавсралтад заасан бэлчээрийн зургаар ашиглагчид хүлээлгэн өгөх.
- 6.2.2 Сумын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд өргөн мэдүүлэх тухайн жилийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөлтийн төсөлд гэрээгээр ашиглуулах бэлчээрийн хэмжээ байршлыг тусгах.
- 6.2.3 Гэрээгээр олгосон бэлчээрийн хэмжээ заагийг тэмдэгжүүлэх, газрын мэдээллийн нэгдсэн сангийн бүртгэлд бүртгүүлэх, хэрэгжилтийг зохион байгуулах.
- 6.2.4 Ашиглалтад олгосон бэлчээрийг бусдад давхар олгохгүй байх нөхцөлөөр хангаж бэлчээр ашиглагчийн газар ашиглах хууль ёсны эрхийг хамгаалах.
- 6.2.5 Бэлчээрийг зохистой ашиглах, хамгаалахтай холбоотой аливаа асуудлаар бэлчээр ашиглагчид дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх.
- 6.2.6 Шаардлагатай тохиолдолд бэлчээр ашиглагчид бэлчээрийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, мал сүргийн чанар, эрүүл мэндийг сайжруулах, эрсдэлээс хамгаалахад дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх.
- 6.2.7
- 6.2.8

ДОЛОО. Гэрээг цуцлах

- 7.1 Энэхүү гэрээг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу болон гэрээнд заасан хугацаанаас нь өмнө дараах үндэслэлээр цуцалж болно.
- 7.2 Бэлчээрийг зориулалтын дагуу ашиглаагүй, хүний эрүүл мэнд, байгаль орчин, үндэсний аюулгүй байдлын ашиг сонирхлын эсрэг ашигласан нь тогтоогдсон.
- 7.3 Энэхүү гэрээний 3.4-т заасны дагуу малын тоог хэтрүүлэн ашиглаж бэлчээрийн төлөв байдлыг доройтуулсан нь мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлтээр тогтоогдсон.
- 7.4 Ашиглагч нь холбогдох хууль тогтоомжид заасан үүргээ биелүүлээгүй, гэрээний нөхцөлийг удаа дараа ноцтойгоор зөрчсөн.
- 7.5
- 7.6

НАЙМ. Гамшгийн бэлэн байдал, Давагдашгүй хүчин зүйл

- 8.1. ХХААХҮ-ийн сайдын 2016 оны А/71 тушаалаар баталсан “Мал өвөлжилтийн бэлтгэл хангах, шалгах, дүгнэх заавар”-ын дагуу дунд ба дундаас дээш тарга хүчтэй тэмээ, адууны 5 хувь, үхэр, хонь, ямааны 20 хувь, ирэх онд гарах тугал, хурга, ишигний 30 хувийг нэмэгдэл тэжээлээр 90 хоног тэжээх нөөцийг бэлтгэх.
- 8.2 Бод болон бог малыг хашаа, дулаан саравчаар хангах, шаардлагатай малын эм, тарианы нөөц бэлтгэх.
- 8.3 Талуудын хүсэл сонирхлоос гадуур, урьдчилан мэдэх боломжгүй зуд, ган, үер үс зэрэг бусад байгалийн аюултай үзэгдэл, гал түймэр, мал амьтны гоц халдварт өвчин, эдгээртэй холбоотой хорио цээр, нийтийн дайчилгаа гэх мэт нөхцөл байдлын улмаас талууд гэрээний үүргээ биелүүлэх боломжгүй болсон тохиолдолд гэрээнд тусгасан нөхцөлүүдийн талаар талууд харилцан үүрэг хүлээхгүй.
- 8.4 Давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас бэлчээрийг түр ашиглах боломжгүй тохиолдолд гэрээний талууд хөрш зэргэлдээх бэлчээр ашиглагчтай харилцан тохиролцож тухайн бэлчээрийн даацад нь тохируулан бусдын бэлчээрийг ашиглаж болно.
- 8.5 Давагдашгүй хүчин зүйл учирсан тохиолдолд ашиглуулагчийн шийдвэрээр ашиглагч нь хөрш аймаг, сумын болон тусгай хамгаалалттай газрын бэлчээр, отрын бэлчээр, нөөц бэлчээрийг түр ашиглахад нь

туслалцаа үзүүлж болох бөгөөд холбогдох этгээдтэй энэ талаар гэрээ, хэлэлцээр байгуулах замаар шийдвэрлэж болно.

ЕС. Хариуцлага

9.1 Ашиглалтад байгаа газарт нэвтрэх, дайран өнгөрөхийг хориглосон дохио тэмдэг тавих, хашаа барих зэргээр тусгайлан хамгаалсан газарт зөвшөөрөлгүйгээр нэвтэрсэн бол хүнийг хорин таван нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг хоёр зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

9.1. Талууд гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй бол Зөрчлийн тухай хуульд заасан үндэслэлээр хариуцлага хүлээнэ.

АРАВ. Бэлчээр ашиглалттай холбоотой маргааныг шийдвэрлэх

10.1.Бэлчээрийн талаар гарсан маргааныг талууд эвийн журмаар шийдвэрлэнэ. Эс тохиролцвол холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ.

АРВАН НЭГ. Бусад

11.1 .Энэхүү гэрээнд талууд гарын үсэг зурсан өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр болно.

11.2 .Гэрээний хавсралтууд нь энэхүү гэрээний салшгүй хэсэг мөн.

11.3. Талууд бичгээр үйлдсэн гэрээний хэлбэрээр харилцан тохиролцож гэрээнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.

11.4 .Бэлчээр ашиглуулагч нь хуульд заасан үндэслэлээр албан ажлаас чөлөөлөгдөж, өөр этгээдээр солигдсон нь энэ гэрээг цуцлах, дуусгавар болгох, түүний нөхцөлийг өөрчлөх үндэслэл болохгүй.

11.5 .Гэрээнд тусгагдаагүй асуудлыг Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зохицуулна.

11.6 .Энэхүү гэрээг нийт эх хувь үйлдэж, талууд 20.... оны-р сарын-ны өдөр сумын -нд гарын үсэг зурав.

11.7 Тал тус бүр энэ гэрээний нэг хувийг өөртөө хадгалав.

Гэрээний хавсралт баримт бичгүүд:

Хавсралт 1. Бэлчээр ашиглагч малчдын хэсэг, бүлгийн гишүүн өрх /гишүүдийн/ мэдээлэл,

Хавсралт 2. Гэрээт бэлчээрийн хэмжээ байршил, улирлын хуваарийн зураг

Хавсралт 3. Бэлчээрийн газрын экологийн чадавхын зураглал, бэлчээрийн төлөв байдал, шилжилтийн загвар (экологийн бүлгүүдээр)

Хавсралт 4. Бэлчээр ашиглуулах гэрээний биелэлтийг фото мониторингийн аргаар үнэлэх суурь мэдээлэл

Хавсралт 5. Сүргийн эргэлтийн төлөвлөгөө.

ГЭРЭЭ БАЙГУУЛСАН:

Бэлчээр ашиглуулагчийг төлөөлж:
Сумын Засаг даргын Тамгын газрын
газрын Газрын даамал

.....овогтой

Гарын үсэг

Бэлчээр ашиглагчийг төлөөлж:
“.....” Малчдын
бүлэг, хэсгийн ахлагч

.....овогтой

Гарын үсэг

ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРМЫН ЖАГСААЛТ, ЦАХИМ ЛИНК

2023.11.23

Д/д	Баталсан байгууллага	Гарчиг, огноо, дугаар	Цахим линк
1.	БАЯНХОНГОР АЙМАГ ШИНЭЖИНСТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2020 оны 1 дүгээр сарын 12-ны өдөр Дугаар 22	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15057
2.	АРХАНГАЙ АЙМАГ ЧУЛУУТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 5 дугаар сарын 19-ний өдөр Дугаар 06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231001576471
3.	ГОВЬ-АЛТАЙ АЙМАГ ЧАНДМАНЬ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 12 дугаар сарын 13-ны өдөр Дугаар 15	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14984
4.	БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМАГ ЦЭНГЭЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдөр Дугаар 4	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231026585831
5.	ЗАВХАН АЙМАГ ЦАГААНЧУЛУУТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2020 оны 1 дүгээр сарын 6-ны өдөр Дугаар 03	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15029
6.	ХӨВСГӨЛ АЙМАГ ЦАГААН-УУЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	СУМЫН НУТАГ БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРМЫГ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 4 дүгээр сарын 25-ны өдөр Дугаар 03	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14466
7.	ХЭНТИЙ АЙМАГ ХЭРЛЭН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдөр Дугаар 02	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15146
8.	БУЛГАН АЙМГИЙН ХИШИГ ӨНДӨР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 7 дугаар сарын 30-ны өдөр Дугаар 14	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16230995150041

9.	УВС АЙМАГ ТҮРГЭН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРАМ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр Дугаар 05/10	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16390052197671
10.	БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМАГ ТОЛБО СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ХАДЛАН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ, ЭЗЭМШИХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 12 дугаар сарын 13-ны өдөр Дугаар 48	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15129
11.	ТӨВ АЙМАГ СҮМБЭР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2020 оны 1 дүгээр сарын 17-ны өдөр Дугаар 04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15147
12.	ТӨВ АЙМАГ ӨНДӨРШИРЭЭТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2020 оны 9 дүгээр сарын 28-ны өдөр Дугаар 08	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15690
13.	УВС АЙМАГ ӨНДӨРХАНГАЙ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 6 дугаар сарын 24-ний өдөр Дугаар 4/04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16960119721471
14.	УВС АЙМАГ ӨЛГИЙ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 7/06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15028
15.	ХЭНТИЙ АЙМАГ НОРОВЛИН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 10 дугаар сарын 28-ны өдөр Дугаар 05	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14765
16.	БУЛГАН АЙМГИЙН МОГОД СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 6 дугаар сарын 3-ны өдөр Дугаар 3/09	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16230997151651
17.	ӨВӨРХАНГАЙ АЙМАГ ЗҮҮНБАЯН-УЛААН СУМЫН ИРГЭДИЙН	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16389946139421

	ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	2021 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдөр Дугаар 3/04	
18.	ХОВД АЙМАГ ХОВД СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр Дугаар 9/9	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15099
19.	ХОВД АЙМАГ ЭРДЭНЭБҮРЭН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ЖУРАМ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2018 оны 03 дугаар сарын 14-ний өдөр Дугаар 9/04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=13545
20.	УВС АЙМАГ ЗҮҮНГОВЬ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2018 оны 04 сарын 01-ний өдөр Дугаар 07/01	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=13303
21.	ГОВЬ-АЛТАЙ АЙМАГ ТАЙШИР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 8 дугаар сарын 2-ны өдөр Дугаар 04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14780
22.	ХЭНТИЙ АЙМГИЙН ДАРХАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ДАРХАН СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫН НИЙТЭЭР ДАГАЖ МӨРДӨХ ЖУРМЫГ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 5 дугаар сарын 7-ны өдөр Дугаар 05	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231002013391
23.	УВС АЙМАГ ДАВСТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	“СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ” БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 8 дугаар сарын 7-ны өдөр Дугаар А/04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14649
24.	БАЯНХОНГОР АЙМГИЙН ГУРВАНБУЛАГ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ҮЛГЭРЧИЛСЭН ЖУРАМ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2020 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдөр Дугаар 02/11	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231007668641
25.	ЗАВХАН АЙМГИЙН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ /Аймгийн хэмжээний/	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ҮЛГЭРЧИЛСЭН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2018 оны 12 дугаар сарын 3-ны өдөр Дугаар 41	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=13872

26.	БАЯНХОНГОР АЙМАГ БОГД СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 11 дүгээр сарын 28-ны өдөр Дугаар 15/12	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14972
27.	БАЯНХОНГОР АЙМАГ БАЯНЦАГААН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	”БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ” 2018 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдөр Дугаар 11/03	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14120
28.	БАЯНХОНГОР АЙМАГ БАЯНХОНГОР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 4 дүгээр сарын 11-ний өдөр Дугаар 12/14	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15132
29.	ТӨВ АЙМГИЙН БАЯНЖАРГАЛАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТ БОЛОН ОТОР НҮҮДЭЛ ЗОХИЦУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 2 дугаар сарын 3-ны өдөр Дугаар 04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16207159582791
30.	БАЯНХОНГОР АЙМГИЙН БАЯН-ОВОО СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ҮЛГЭРЧИЛСЭН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 7 дугаар сарын 2-ны өдөр Дугаар 03/12	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16230996057501
31.	ТӨВ АЙМГИЙН АЛТАНБУЛАГ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 3 дугаар сарын 5-ны өдөр Дугаар 04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231002147211
32.	БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМАГ АЛТАЙ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	СУМЫН ХАДЛАН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ, ЭЗЭМШИХ, ХАМГААЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2020 оны 1 дүгээр сарын 22-ны өдөр Дугаар 41	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15435
33.	БУГАТ СУМЫН ХАДЛАН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ, ХАМГААЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ	ХАДЛАН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ, ХАМГААЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 7 дугаар сарын 29-ний өдөр Дугаар 17	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231153878631
34.	ТӨВ АЙМГИЙН БАЯН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТ БОЛОН ОТОР НҮҮДЭЛ ЗОХИЦУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 3 дугаар сарын 3-ны өдөр	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16231002270071

	ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	Дугаар 04	
35.	ДАРХАН-УУЛ АЙМАГ ХОНГОР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2019 оны 3 дугаар сарын 29-ний өдөр Дугаар 06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14286
36.			
37.	УВС АЙМГИЙН ЦАГААНХАЙРХАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	“ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ ”2021 оны 8 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 5/02	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16381524985111
38.	БУЛГАН АЙМГИЙН САЙХАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 9 дүгээр сарын 17-ны өдөр Дугаар 05/02	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16381582367311
39.	ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ /Аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлэх/	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдөр Дугаар 03	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468031163131
40.	ТӨВ АЙМГИЙН ЗААМАР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 11 дүгээр сарын 19-ны өдөр Дугаар 07	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16389793254091
41.	ДОРНОГОВЬ АЙМАГ АЙРАГ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдөр Дугаар 04/09	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16389999821721
42.	УВС АЙМАГ ТҮРГЭН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРАМ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр Дугаар 05/10	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16390052197671
43.	СҮХБААТАР АЙМГИЙН УУЛБАЯН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр Дугаар 7	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16390042773741
44.	ЗАВХАН АЙМГИЙН ЗАВХАНМАНДАЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН	СУМЫН ӨВӨЛЖӨӨ, ХАВАРЖААНЫ БЭЛЧЭЭРИЙГ АШИГЛАХ, ХАМГААЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468050233451

	ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	2021 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 29	
45.	ДОРНОД АЙМАГ БЯАН-УУЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН 4-Р ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР ХАМГААЛАХ, ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 07	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531159148281
46.	БУЛГАН АЙМГИЙН ДАШИНЧИЛЭН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдөр Дугаар V/07	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16390102998951
47.	ГОВЬСҮМБЭР АЙМАГ СҮМБЭР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2021 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр Дугаар 06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16390008621281
48.	ТӨВ АЙМГИЙН БАЯНДЭЛГЭР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 3 дугаар сарын 07-ны өдөр Дугаар 08	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468182408171
49.	ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ЗОХИЦУУЛАХ ЖУРМЫГ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 3 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 08/08	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468260084851
50.	ТӨВ АЙМГИЙН БАЯНЖАРГАЛАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ӨВӨЛЖӨӨ ХАВАРЖААНЫ БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 3 дугаар сарын 21-ний өдөр Дугаар 12	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468424477871
51.	ХЭНТИЙ АЙМАГ ДАДАЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 3 дугаар сарын 23-ны өдөр Дугаар 03	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468411774011
52.	УВС АЙМАГ ТАРИАЛАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдөр Дугаар 7/01	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468350846401

53.	АРХАНГАЙ АЙМАГ ЖАРГАЛАНТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 3 дугаар сарын 31-ний өдөр Дугаар 08	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468423857231
54.	СҮХБААТАР АЙМГИЙН МӨНХХААН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр Дугаар А/06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530569856201
55.	БАЯНХОНГОР АЙМГИЙН ӨЛЗИЙТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	"БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ" БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 6 дугаар сарын 3-ны өдөр Дугаар 08/25	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530547183241
56.	УВС АЙМАГ ХОВД СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 6 дугаар сарын 16-ны өдөр Дугаар 7/06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530694088441
57.	БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМАГ АЛТАНЦӨГЦ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	НИЙТЭЭР ДАГАЖ МӨРДӨХ ЖУРМЫГ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 6 дугаар сарын 16-ны өдөр Дугаар 45	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530694824311
58.	УВС АЙМГИЙН БӨХМӨРӨН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 06 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 07/08	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530787487021
59.	ЗАВХАН АЙМГИЙН ТОСОНЦЭНГЭЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдөр Дугаар 64	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530818568991
60.	ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН ЭРДЭНЭ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдөр Дугаар 08/06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530787588761
61.	БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМАГ БУЛГАН СУМЫН ИРГЭДИЙН	НИЙТЭЭР ДАГАЖ МӨРДӨХ ЖУРМЫГ БАТЛАХ ТУХАЙ	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531491671531

	ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	2022 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдөр Дугаар 42	
62.	ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН ЭРДЭНЭ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдөр Дугаар 08/06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16530787588761
63.	ДОРНОГОВЬ АЙМАГ ДАЛАНЖАРГАЛАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 9 дүгээр сарын 14-ний өдөр Дугаар 10/04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531445303471
64.	УВС АЙМАГ МАЛЧИН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 9 дүгээр сарын 9-ний өдөр Дугаар 09	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531383812431
65.	СҮХБААТАР АЙМГИЙН СҮХБААТАР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 9 дүгээр сарын 12-ны өдөр Дугаар А/21	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531374246361
66.	ТӨВ АЙМГИЙН ЦЭЭЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 9 дүгээр сарын 14-ний өдөр Дугаар 02	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531445974011
67.	АРХАНГАЙ АЙМГИЙН ӨНДӨР-УЛААН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 10 дугаар сарын 03-ны өдөр Дугаар 05	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531995984211
68.	ХОВД АЙМАГ ЗЭРЭГ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 10 дугаар сарын 3-ны өдөр Дугаар 18	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531577650781
69.	ХӨВСГӨЛ АЙМАГ ЦЭЦЭРЛЭГ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 10 дугаар сарын 31-ний өдөр Дугаар 04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531957778531
70.	АРХАНГАЙ АЙМАГ ЦЭЦЭРЛЭГ СУМЫН ИРГЭДИЙН	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16531970959961

	ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	2022 оны 11 дүгээр сарын 4-ний өдөр Дугаар 12	
71.	УВС АЙМАГ БАРУУНТУРУУН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 10 дугаар сарын 21-ний өдөр Дугаар 05	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16532287538401
72.	БАЯНХОНГОР АЙМГИЙН ЖАРГАЛАНТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2023 оны 05 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 12/08	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16468423857231
73.	ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ТОСОНЦЭНГЭЛ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2023 оны 04 дүгээр сарын 07-ны өдөр Дугаар 12/07	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759602356611
74.	БАЯНХОНГОР АЙМГИЙН БААЦАГААН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдөр Дугаар 8/03	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16758294384001
75.	УВС АЙМАГ ЗАВХАН СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдөр Дугаар 9/04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16758305766441
76.	ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН ИХ ХЭТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТ БОЛОН ОТОР НҮҮДЭЛ ЗОХИЦУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдөр Дугаар 10/09	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16532414888771
77.	СҮХБААТАР АЙМГИЙН ТҮМЭНЦОГТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭРИЙГ АШИГЛАХ, ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2022 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдөр Дугаар 03	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16532259596501
78.	БАЯНХОНГОР АЙМГИЙН ЖАРГАЛАНТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2023 оны 05 дугаар сарын 17-ны өдөр Дугаар 12/08	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759449075451

79.	БАЯНХОНГОР АЙМАГ ЭРДЭНЭЦОГТ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭР АШИГЛАЛТЫГ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРМЫГ БАТЛАХ ТУХАЙ 2023 оны 07 дугаар сарын 06-ны өдөр Дугаар 11/06	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16760183437341
80.	ДОРНОД АЙМАГ ХӨЛӨНБУЙР СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ТОГТООЛ	СУМЫН БЭЛЧЭЭРИЙГ ЗОХИСТОЙ АШИГЛАХ ХАРИУЦЛАГАЖУУЛАХ ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ 2023 оны 07 дугаар сарын 24-ний өдөр Дугаар 16/04	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16760396151821
81.	УВС АЙМАГ ӨНДӨРХАНГАЙ СУМЫН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫНХУРАЛДААНЫ ТОГТООЛ	БЭЛЧЭЭРИЙГ ХУВААРЬТАЙ АШИГЛАХ ЖУРМЫГ ШИНЭЧЛЭН БАТЛАХ ТУХАЙ 2023 оны 07 дугаар сарын 20-ны өдөр Дугаар 14/01	https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16960119721471

Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын
институцийн чадавхыг бэхжүүлэх төсөл